

Sed quod plus est, Deus poenam non infert nisi propter culpam, ut dictum est.

AD DUODECIMUM dicendum, quod sequens privatio est peior quam præcedens, quando includit ipsam. Et sic videtur posse dici, quod poena cum culpa est peior quam culpa tantum. Et hoc quidem verum est ex parte ejus qui punitur: sed ex parte punientis, poena habet rationem justitiæ et ordinis: et sic per adjunctionem boni efficitur culpa minus mala; ut Boetius probat in IV lib. de Consolat. (prosa IV).

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod culpa et poena pertinent ad naturam rationalem, quæ secundum id quod rationalis est, incorruptibilis est; unde poena proprium subjectum non tollit, etsi auferatur vita corporis per poenam. Unde concedo quod corpori, simpliciter loquendo, peior sit poena quam culpa.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod Loth non prælegit culpam poenæ, sed ostendit ordinem esse servandum in fuga culpam: quia tolerabilis est, si quis committit minorem culpam quam majorem.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod licet culpa sit temporalis quantum ad actum, est tamen æterna (nisi per poenitentiam deleatur) quantum ad reatum et maculam et æternitatem culpæ est causa æternitatis poenæ.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod esse in pluribus accidit alicui malo, scilicet quod est in moribus hominum, ex eo quod plures sequuntur naturam sensibilem quam rationem. Et ideo non oportet quod quanto aliquid magis est in pluribus tanto sit magis malum quia secundum hoc peccata venialia, quæ plures committunt, essent peiora quam mortalia.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod poena est finis culpæ quantum ad terminationem, sed non quantum ad intentionem, ut supra dictum est.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod ideo a poena inferni non potest aliquis redire ad vitam, quia culpa eorum qui sunt in inferno expiari non potest. Unde per hoc non ostenditur quod poena sit magis malum quam culpa.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod aliquod nomen dicitur per prius de uno quam de alio dupliciter: uno modo quantum ad nominis impositionem; alio modo quantum ad rei naturam: sicut nomina dicta de Deo et creaturis quantum ad nominum impositionem per prius dicuntur de creaturis; quantum vero ad rei naturam per prius dicuntur de Deo, a quo in creaturas omnis perfectio derivatur. Et similiter nihil prohibet quin malum per prius dicatur secundum nominis impositionem de poena, posterius vero secundum rei veritatem.

AD VICESIMUM dicendum, quod fomes est principium culpam in potentia; sed malum in actu est peius quam malum in

potentia, ut Philosophus dicit (in IX Metaph., com. XIX); unde fomes non est magis malum quam culpa.

QUÆSTIO II

DE PECCATIS

(In duodecim articulos divisa.)

Primo enim queritur, utrum in omni peccato sit aliquis actus; 2° utrum peccatum consistat in actu voluntatis tantum; 3° utrum peccatum principaliter consistat in actu voluntatis; 4° utrum omnis actus sit indifferens; 5° utrum aliqui sint actus indifferentes; 6° utrum circumstantia det speciem peccato, vel variet in aliud genus peccati; 7° utrum aliqua circumstantia aggravet peccatum cui non det speciem; 8° utrum circumstantia aggravet peccatum in infinitum, ita ut de veniali fiat mortale; 9° utrum omnia peccata sint paria; 10° utrum peccatum sit gravius, eo quod majori bono opponitur; 11° utrum peccatum diminuat bonum naturæ; 12° utrum peccatum possit corrumpere totum bonum naturæ.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum in omni peccato sit aliquis actus.*

Quæstio est de peccatis. Et primo queritur, utrum in quolibet peccato sit aliquis actus. Et videtur quod sic. Dicit enim Augustinus (lib. XXII contra Faustum, cap. xxvii), quod peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Sed in quolibet illorum trium importatur aliquis actus. Ergo in quolibet peccato est aliquis actus.

2. Præterea, Augustinus dicit (I Retract., cap. ix et xiii), quod peccatum est adeo voluntarium, quod si non sit voluntarium, non est peccatum. Sed nihil potest esse voluntarium nisi per actum voluntatis. Ergo in aliquo peccato oportet esse ad minus actum voluntatis.

3. Præterea, contraria sunt in eodem genere. Sed meritum et demeritum sunt contraria. Cum ergo meritum sit de genere actus (quia actibus meremur), videtur quod pari ratione demeritum sive peccatum.

4. Præterea, peccatum privatio quædam est; quia, sicut dicit Augustinus (tract. I in Joan.), peccatum nihil est. Privatio autem fundatur in aliquo. Ergo oportet esse aliquem actum in quo peccatum sustentetur.

5. Præterea, Augustinus dicit (in Enchir., cap. xiv et xv), quod malum nisi in bono esse non potest. Illud autem bonum in quo fundatur malitia peccati, est actus. Ergo in quolibet peccato oportet esse actum.

6. Præterea, Augustinus dicit (in lib. LXXXIII Qq., quæst. XXIV, in fin.), quod nec peccatum aut recte (1) factum imputari cuiquam juste potest qui nihil propria fecerit voluntate. Sed non potest propria voluntate aliquid facere absque actu. Ergo nihil potest homini imputari ad peccatum, nisi sit ibi aliquis actus.

7. Præterea, Damascenus dicit (lib. II, cap. XXIV), quod laus et vituperium sequuntur actus. Cuiuslibet autem peccato debetur vituperium. Ergo omne peccatum in actu consistit.

8. Præterea, Glossa interlin. dicit Rom. vii, super illud: *Quod inhabitat in me peccatum*, quod omne peccatum in actu est ex concupiscentia. Quod autem est ex concupiscentia, non est absque actu. Ergo nullum peccatum est absque actu.

9. Præterea, si aliquod peccatum est absque actu, maxime hoc videtur de peccato omissionis. Sed omissio non est absque actu; quia omissio negatio quædam est; omnis autem (2) negatio in affirmatione fundatur; et sic oportet peccatum omissionis in aliquo actu fundari. Multo ergo magis quodlibet aliud peccatum.

10. Præterea, omissio non est peccatum nisi in quantum repugnat legi Dei. Sed hoc non est absque contemptu; contemptus autem est per aliquem actum. Ergo peccatum omissionis fundatur in aliquo actu, et multo magis alia peccata.

11. Præterea, si peccatum omissionis consistit in sola negatione actus, sequeretur quod quamdiu aliquis non agit, tamdiu peccaret; et ita esset periculosius peccatum omissionis quam peccatum transgressionis, quod transit actu, licet maneat reatu. Hoc autem non est verum, quia peccatum transgressionis ceteris paribus est majus; majus enim est furari quam non dare eleemosynam. Non ergo peccatum omissionis in sola negatione consistit.

12. Præterea, secundum Philosophum (in II Physic., com. LXXXII), peccatum invenitur in his quæ sunt ad finem. Ad finem autem aliquid ordinatur per operationem. Ergo omne peccatum in actu consistit.

1. Sed contra est quod dicitur Jacob. iv, 17: *Scienti bonum et non facti, peccatum est illi*. Ergo ipsum non facere est peccatum.

2. Præterea, poena non juste infligitur nisi pro peccato. Sed pro sola dimissione actus, poena infligitur, nulla consideratione habita de aliquo actu adjuncto. Ergo in sola dimissione actus consistit peccatum.

3. Præterea, secundum Philosophum (in II Physic., com. LXXXII), peccatum contingit in his quæ fiunt secundum artem, et in his quæ fiunt secundum naturam. Sicut ergo in his quæ fiunt secundum naturam, peccatum est contra naturam esse;

(1) *Al.* autem, nec recte. — (2) *Al.* enim.

ita in his quæ sunt secundum artem, peccatum est contra artem esse; et similiter in moralibus peccatum est contra rationem esse. Sed contra naturam non solum sunt motus, sed etiam quietes, ut dicitur in V Phys. (com. LIII, LIV et LV). Ergo et in moralibus peccata sunt non solum actus, sed etiam cessationes ab actu, si sint præter rationem.

4. Præterea, contingit voluntatem in neutram partem contradictionis ferri. Non enim vere dicitur quod Deus velit mala fieri, quia sic esset actor eorum; nec etiam quod velit mala non fieri, quia sic ejus voluntas non esset efficax ad implendum omne quod vult. Ponatur ergo quod aliquis teneatur nunc dare eleemosynam, et tamen neque vult dare neque vult non dare, quia nihil de hoc cogitat; tamen peccat, et juste pro hoc punitur. Ergo etiam absque actu voluntatis potest esse aliquod peccatum.

5. Sed dicendum, quod licet actus voluntatis non feratur neque ad dandum eleemosynam neque ad non dandum; tamen fertur in aliquid aliud per quod impeditur a dando. — Sed contra, illud aliud in quod fertur, per accidens se habet ad peccatum omissionis; non enim opponitur præcepto affirmativo legis, ex cujus oppositione sequitur peccatum omissionis. Judicium autem non est dandum de natura alicujus secundum illud quod est per accidens, sed secundum id quod est per se. Ergo non debet dici quod peccatum omissionis consistat in actu propter actum adjunctum.

6. Præterea, etiam in peccato transgressionis contingit aliquem actum adjungi, qui tamen ad peccatum transgressionis non pertinet, quia per accidens se habet ad ipsum; sicut contingit furantem aliquem loqui vel videre. Ergo nec actus adjunctus omissioni ad peccatum omissionis pertinet.

7. Præterea, sicut sunt aliqui actus qui non possunt bene fieri, ut fornicari et mentiri; ita sunt aliqui actus qui non possunt male fieri, ut diligere Deum et laudare ipsum. Sed contingit aliquem omitterem occupari circa laudem Dei; sicut si aliquis eo tempore quo tenetur honorare parentes, laudibus divinis insistat, parentes non honorans, constat quod iste peccat omitendo; nec tamen ad hoc peccatum potest pertinere actus laudis divinæ, quia non potest male fieri. Ergo totum peccatum consistit in sola omissione actus debiti. Non ergo actus requiritur ad peccatum.

8. Præterea, in peccato originali non est aliquis actus. Ergo non omne peccatum in actu consistit.

9. Præterea, Augustinus dicit (in lib. LXXXIII Qq., qu. xxvi): *Alia sunt peccata infirmitatis, alia imperitiæ, alia malitiæ*. Infirmitas autem et imperitiæ contraria sunt virtuti et sapientiæ, malitiæ est etiam contraria bonitati; contraria autem sunt in eodem genere. Cum ergo virtus, sapientiæ et

bonitas sint habitus, videtur quod peccata sint habitus. Sed habitus potest esse sine actu. Ergo peccatum potest esse sine actu.

Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt duæ opiniones. Quidam enim dixerunt, quod in quolibet peccato etiam omissionis est aliquis actus, vel interior voluntas (sicut cum aliquis peccat non dans eleemosynam) vel etiam aliquis actus exterior adjunctus, quo retrahitur ab actu debito: sive ille actus simul fiat cum omissione, sicut cum aliquis volens ludere, dimittit ire ad Ecclesiam; sive sit præcedens, sicut cum aliquis impeditur ne surgat ad matutinas, qui nimis vigilavit in sero circa aliquid se occupando. Et hæc opinio innuitur verbo Augustini dicenſis (lib. XXII contra Faustum, cap. XXVII), quod peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Alii vero dixerunt, quod peccatum omissionis non habet aliquem actum, sed ipsum desistere ab actu est omissionis peccatum; et exponunt dictum Augustini dicenſis, quod peccatum est dictum vel factum vel concupitum, per hoc quod concupiscere et non concupiscere, dicere et non dicere, facere et non facere pro eodem accipiuntur quantum ad rationem peccati. Unde in Glossa ordin. dicitur, Roman., vii (super illud: *Quod enim operor non intelligo*), quod *operor et non operor* sunt partes ejus quod est *operor*. Et hoc videtur rationabiliter dici, quia affirmatio et negatio ad idem genus referuntur; unde Augustinus dicit (in lib. V de Trinit., cap. vi et vii), quod ingenium pertinet ad genus relationis, sicut et genitum. Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim consideretur id quod requiritur ad peccatum sicut de essentia peccati existens, sic ad peccatum omissionis non requiritur actus; sed per se loquendo peccatum omissionis in ipsa cessatione ab actu consistit; et hoc patet si rationem peccati attendamus. Peccatum enim, ut Philosophus dicit in II Phys. (com. LXXXII), contingit et in his quæ sunt secundum naturam, et in his quæ sunt secundum artem, quando non consequitur finem naturæ vel ars, propter quem operatur. Quod autem finem non consequatur operans per artem vel per naturam contingit ex hoc quod declinatur a mensura vel regula debite operationis; quæ quidem in naturalibus est ipsa naturæ inclinatio, consequens aliquam formam; in artificialibus vero est ipsa regula artis. Sic ergo in peccato duo possunt attendi; scilicet recessus a regula vel a mensura, et recessus a fine. Contingit autem quandoque recedere a fine, et non recedere a regula vel a mensura, qua quis operatur propter finem, et in natura et in arte. In natura quidem, sicut si in stomacho ponatur aliquid non digestibile, ut ferrum vel lapis, defectus digestionis absque peccato naturæ contingit. Similiter si medicus secundum artem dat potionem, et infirmus non sanetur, vel quia habet morbum incurabilem,

vel quia aliquid contra suam sanitatem agit; medicus quidem non peccat, licet finem non consequatur. Si autem e converso finem consequeretur, sed tamen a regula artis diverteret, nihilominus peccare diceretur. Ex quo patet quod magis est de ratione peccati præterire regulam actionis quam etiam deficere ab actionis fine. Hoc est ergo per se de ratione peccati, sive in natura sive in arte sive in moribus, quod opponitur regulæ actionis. Regula autem actionis, quia constituit medium inter superfluum et diminutum, necesse est ut quædam reseret et quædam statuat. Unde et in ratione naturali et etiam in lege divina, ex quibus nostri actus regulari debent, quædam præcepta negativa, quædam affirmativa continentur. Sicut autem negationi opponitur affirmatio, ita affirmationi opponitur negatio; unde sicut agere imputatur homini ad peccatum, quia opponitur præcepto legis negativo; ita et ipsum non agere, quia opponitur præcepto affirmativo. Sic ergo, per se loquendo, potest esse aliquid peccatum ad quod non requiritur aliquis actus, qui sit de essentia peccati; et secundum hoc habet veritatem secunda opinio. Si autem consideretur id quod requiritur ad peccatum ut causa peccati, sic oportet quod ad quodlibet peccatum, etiam omissionis, aliquis actus requiratur; quod sic patet. Ut enim Philosophus dicit (in VIII Physic.), si aliquid quandoque movetur, quandoque non movetur, oportet assignare aliquam causam quietis; videmus enim quod eodem modo se habente mobili et movente, similiter aliquid movetur vel non movetur. Eadem autem ratione si aliquis non agit quod agere debet, oportet hujus esse aliquam causam. Si autem causa fuerit totaliter extrinseca, talis ommissio non habet rationem peccati; sicut si aliquis a lapide cadente læsus, impediatur ne ad Ecclesiam vadat, aut si aliquo furante impediatur ne eleemosynam det. Tunc ergo solum ommissio imputatur ad peccatum, cum habet causam intrinsecam, non quamcumque sed voluntariam; quia si etiam impediretur ex causa intrinseca non voluntaria, puta febre; eadem ratio esset sicut et de causa extrinseca. Ad hoc ergo quod ommissio sit peccatum, requiritur quod ommissio causetur ex aliquo actu voluntario. Sed voluntas est causa alienjus quandoque quidem per se, quandoque autem per accidens; per se quidem, sicut quando per intentionem agit ad talem effectum, puta si aliquis volens invenire thesaurum fodiens inveniat; per accidens autem, sicut quando præter intentionem, puta si aliquis volens fodere sepulchrum, fodiendo inveniat thesaurum. Sic ergo actus voluntarius quandoque est per se causa omissionis, non tamen ita quod voluntas directe feratur in omissionem, quia non ens et malum est præter intentionem et voluntatem, ut Dionysius dicit (v cap. de divin. Nom.), voluntatis autem objectum est ens et bonum; sed indirecte fertur in aliquid positivum cum prævisione omissionis

consequens, sicut cum aliquis vult ludere, sciens quod ad hoc concomitatur non ire ad Ecclesiam; sicut et in transgressionibus dicimus, quod fur vult aurum non refugiens iniustitiæ deformitatem. Quandoque vero actus voluntarius est causa per accidens omissionis; sicut cum alicui occupato circa aliquem actum non venit in mentem id quod facere tenetur. Et non differt quantum ad hoc, utrum actus voluntarius qui est causa omissionis per se vel per accidens, simul sit cum ipsa omissione, vel etiam præcedat; sicut dictum est de eo qui nimia occupatione tarde incipiendo dormire, impeditur se ne surgeret matutinarum hora. Sic ergo quantum ad hoc prima opinio vera est, quod ad omissionem requiritur actus voluntarius ut causa. Quia ergo utraque opinio aliquo modo vera est, ad utrasque rationes respondere oportet.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in illa definitione peccati accipiendum est pro eodem dictum et non dictum, factum et non factum, ut supra dictum est.

AD SECUNDUM dicendum, quod aliquid dicitur esse voluntarium, non solum quia cadit sub voluntatis actu, sed quia cadit sub potestate voluntatis. Sic enim et ipsum non velle dicitur voluntarium; quia in potestate voluntatis est velle et non velle; et similiter facere et non facere.

AD TERTIUM dicendum, quod plura requiruntur ad bonum quam ad malum; quia, ut dicit Dionysius (iv cap. de divin. Nom.), bonum est ex causa una et integra, malum autem ex particularibus defectibus. Ad hoc ergo quod sit meritum, requiritur quod sit actus voluntatis; sed ad hoc quod sit demeritum, sufficit hoc solum quod non velit bonum quando debet: nec oportet quod semper velit malum.

AD QUARTUM dicendum, quod in peccato transgressionis non est verum quod peccatum sit privatio; sed quod peccatum est actus privatus debito ordine, sicut furtum vel adulterium est quidam actus inordinatus; eo enim modo peccatum nihil est quo nihil sunt homines cum peccant; non quidem ita quod sint ipsum nihil, sed quia inquantum peccant, privantur quodam bono; et ipsa privatio est non ens in subiecto. Et similiter peccatum est actus privatus ordine debito, et secundum ipsam privationem dicitur nihil. Sed in peccato omissionis per se loquendo verum est quod est sola privatio. Subiectum autem privationis non est habitus, sed potentia; sicut subiectum cæcætatæ non est visio, sed id quod est aptum natum videre. Omissionis ergo subiectum est non quidem actus aliquis, sed potestas voluntatis.

Et sic patet solutio ad quintum quod obijcitur de malo.

AD SEXIMUM dicendum, quod in illa auctoritate sub facere includitur etiam non facere, sicut dictum est.

AD SEPTIMUM dicendum, quod laus et vituperium non

solum debentur actibus voluntariis, sed etiam cessantibus ab actu.

AD OCTAVUM dicendum, quod illa ratio concludit quod actus requiratur ad omissionem sicut causa; quamvis possit dici, quod comes de quo ibi loquitur Glossa, non est actualis concupiscentia sed habitualis.

AD NONUM dicendum, quod non omnis negatio fundatur super affirmationem realem; quia, ut Philosophus dicit in Prædicamentis (in post prædicamentis, cap. de oppositis), non sedere vere dici potest et de eo quod est et de eo quod non est; sed tamen omnis negatio fundatur in aliqua affirmatione intellecta vel imaginata. Necesse est enim esse apprehensum id de quo aliquid negatur. Sic ergo non est necessarium quod ommissio fundetur in actu reali existente. Si tamen omnis negatio in aliqua affirmatione reali fundaretur, ut sic negatio pro privatione poneretur, non oporteret quod ommissio, que est negatio actus, fundaretur in actu, sed quod fundaretur in potentia voluntatis.

AD DECIMUM dicendum, quod non solum in omissione, sed nec etiam in transgressionem semper est necessarium quod sit actualis contemptus, sed contemptus quidam habitualis, vel etiam interpretatus; quia scilicet interpretatur aliquem contemnere qui non facit quod iubetur, vel facit quod prohibetur.

AD UNDECIMUM dicendum, quod ommissio opponitur præcepto affirmativo; quod licet obliget semper, non tamen obligat ad semper. Non enim obligatur homo ad hoc quod semper insistat parentibus honorandis; sed tamen semper obligatur homo ut parentes honoret tempore debito. Tandem ergo durat actu peccatum omissionis, quamdiu durat tempus ad quod obligat præceptum affirmativum; quo transeunte transit actu et manet reatu; et iterum redeunte tali tempore iteratur ommissio.

AD DUODECIMUM dicendum, quod sicut aliquis deficit a fine male agendo, ita desistendo a debito actu.

AD PRIMUM ergo quod in contrarium obijcitur, dicendum, quod ex illa auctoritate habetur, quod ipsum non facere bonum sit peccatum, non autem remouetur quin huiusmodi quod est non facere bonum, non sit aliquis actus.

AD SECUNDUM dicendum, quod pena datur pro omissionem actus sicut pro culpa; sed tamen culpam contingit causari ab aliquo actu, qui quandoque est culpa (sicut cum peccatum est causa peccati), quandoque vero non culpa.

AD TERTIUM dicendum, quod etiam quies innaturalis ex aliquo actu præcedente causatur.

AD QUARTUM dicendum, quod Deus neque vult mala fieri, neque vult mala non fieri; sed tamen hoc ipsum vult quod est se non velle mala fieri, et non velle mala non fieri.

AD QUINTUM dicendum, quod actus qui requiritur ad omissionem; non semper se habet per accidens ad ipsum, sed quandoque est causa per se, ut dictum est.

Et similiter dicendum est AD SEXTUM de transgressionem.

AD SEPTIMUM dicendum, quod omnis actus per rationem regulari debet; unde omnis actus potest non bene fieri, si non sit debite regulatus, ut scilicet fiat quando debet, et propter quod debet, et sic de aliis quæ sunt in actibus observanda. Unde etiam hoc ipsum quod est diligere Deum, potest male fieri, puta si quis diligit Deum propter temporalia; et hoc ipsum quod est laudare Deum ore, potest male fieri, si hoc faciat quando non debet, quando scilicet alia facere tenetur. Sed si actus accipiatur regulatus sicut significatur cum dicitur, temperanter agere, vel juste agere, sic non potest male fieri. Si tamen daretur quod aliquis actus non posset male fieri, non esset inconveniens, si esset causa per accidens omissionis; quia bonum potest esse per accidens causa mali.

AD OCTAVUM dicendum, quod etiam peccati originalis causa est aliquis actus, scilicet peccatum actuale primi parentis.

AD NONUM dicendum, quod sicut ex parte virtutum est actus et habitus, ita ex parte vitiorum. Habitus tamen possunt dici virtutes vel vitia; sed soli actus dicuntur merita vel peccata.

ARTICULUS II. — *Utrum peccatum consistat in actu voluntatis tantum.*

Secundo quæritur, utrum peccatum consistat in actu voluntatis tantum. Et videtur quod sic. Dicit enim Augustinus (in lib. Retractionum I, cap. ix, circa med.), quod non nisi voluntate peccatur. Ergo peccatum in solo actu voluntatis consistit.

2. Præterea, Augustinus dicit (in lib. de duobus Animabus): *Peccatum est voluntas retinendi vel acquirendi quod iustitia retat.* Voluntas autem hic accipitur pro actu voluntatis. Ergo peccatum in solo actu voluntatis consistit.

3. Præterea, Augustinus dicit (de bono Conjugali, cap. XXI), quod continentia est habitus mentis, sed per actum exteriorem manifestatur. Ergo et e contrario incontinentia et omne peccatum in sola voluntate consistit; actus enim exteriores solummodo manifestant peccatum.

4. Præterea, Chrysostomus dicit super Matth. (homil. XIX), *quod voluntas est quæ aut remuneratur pro bono aut condemnatur pro malo. Opera autem testimonia sunt voluntatis. Non ergo quærit Deus opera propter se ut sciat quomodo iudicet, sed propter alios, ut omnes intelligant quia iustus est Deus.* Id autem solum pro quo Deus punit, est peccatum. Ergo peccatum in solo actu voluntatis consistit.

5. Præterea, id quo posito vel remoto nihilominus peccatum manet, accidentaliter se habet ad peccatum. Sed posito

vel remoto exteriori actu, nihilominus peccatum in sola voluntate manet. Ergo exteriores actus accidentaliter se habent ad peccatum; non ergo in eis peccatum consistit, sed in solo interiori actu voluntatis.

6. Præterea, nullus actus imputatur alicui ad peccatum, qui nullo modo est in potestate eius; unde si aliquis accipiat manum alicujus hominis contra ejus voluntatem, et cum ea interficiat hominem, peccatum homicidii non imputatur homini ejus manus perevit, sed ei qui utitur manu. Exteriora autem membra nullo modo possunt resistere imperio voluntatis. Non ergo in actibus exterioribus membrorum consistit peccatum, sed in actu voluntatis, quæ utitur membris.

7. Præterea, Augustinus dicit (in libro de vera Relig., cap. XXXIII), quod si aliquis videat rem fractam in aqua, non est hoc vitium visus qui nuntiat quod accepit ut nuntiaret, sed est (1) vitium virtutis quæ debet iudicare. Sed exteriora corporis membra hunc ordinem acceperunt a Deo ut faciant quod voluntas imperat. Ergo vitium vel peccatum non est in actibus eorum, sed in actu voluntatis.

8. Præterea, si peccatum consistit in actu voluntatis et iterum in actu exteriori, majus erit peccatum peccare simul voluntate et exteriori actu, quam peccare interiori actu tantum; quia sicut quantum additum quanto, majus facit quantum; ita peccatum additum peccato videtur facere majus peccatum. Sed hoc non est verum: dicitur enim in Glossa interlin. Matth., XII: *Quantum intendis, tantum facis.* Et sic non est majus peccatum interioris voluntatis et exterioris actus, quam interioris actus tantum. Non ergo peccatum consistit in exteriori actu, sed solum in interiori.

9. Præterea, si sint duo aliqui habentes equalem voluntatem idem peccatum committendi, puta fornicationem, et unus habet opportunitatem, et implet voluntatem suam; et alius non habet, sed vellet habere; manifestum est quod inter istos duos non est differentia quantum ad aliquid quod sit in potestate eorum. Sed secundum id quod non est in potestate alicujus, non attenditur peccatum, et per consequens neque peccati augmentum. Ergo unus eorum non magis peccat quam alius; et ita videtur in solo actu voluntatis peccatum consistere.

10. Præterea, peccatum corrumpit bonum gratiæ, quæ non est sicut in subjecto in aliqua inferiorum virtutum, sed in voluntate. Opposita autem sunt circa idem. Ergo peccatum in sola voluntate consistit.

11. Præterea, actus interior est causa exterioris actus. Idem autem non est causa sui ipsius. Cum ergo peccatum sit unum et idem, videtur quod si consistat in actu voluntatis, non possit consistere in actu exteriori.

(1) *Id.* etiam est.

12. Præterea, idem accidens non potest esse in duobus subjectis. Sed deformitas comparatur ad actum deformem sicut accidens ad subjectum. Cum ergo peccati sit una deformitas, non potest unum peccatum consistere in duobus actibus, scilicet interiori et exteriori. Manifestum est autem quod peccatum est in interiori actu voluntatis. Ergo nullo modo in exteriori.

13. Præterea, Anselmus dicit (in lib. de conceptu Virginali, cap. iv, ante med.), de actibus exterioribus loquens: *In horum essentia nulla consistit iustitia*. Ergo eadem ratione neque iniustitia, et sic peccatum in actu exteriori non consistit.

14. Præterea, Augustinus dicit (lib. I de Nuptiis et concup., cap. xxvii) quod peccatum transit actu, et manet reatu. Hoc autem non esset si ipse actus exterior esset peccatum. Ergo ipse actus exterior non est peccatum.

Sed contra, omne illud quod prohibetur lege Dei, est peccatum; quia peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Sed actus exterior lege Dei prohibetur, Exod., xx, cum dicitur: *Non occides, non machaberis, non furtum facies*; et seorsum prohibetur actus interior, cum dicitur: *Non concupisces*. Ergo non solum actus voluntatis est peccatum, sed etiam actus exterior.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuit triplex opinio. Quidam enim dixerunt, quod nullus actus neque interior neque exterior secundum se est peccatum, sed sola privatio habet rationem peccati, propter hoc quod Augustinus dicit (tract. I in Joan.), quod peccatum nihil est. Alii vero dixerunt, quod peccatum consistit in solo interiori actu voluntatis. Quidam vero dixerunt, quod peccatum consistit et in interiori actu voluntatis et in exteriori actu. Et quamvis hæc opinio magis contineat veritatem, tamen omnes aequaliter veræ sunt. Sed considerandum est, quod hæc tria, malum, peccatum et culpa, se habent ad invicem ut communius et minus commune. Nam malum communius est; in quocumque enim, sive in subjecto sive in actu, sit privatio formæ aut ordinis aut mensuræ debitæ, mali rationem habet. Sed peccatum dicitur aliquis actus debito ordine aut forma sive mensura carens; unde potest dici, quod tibia curva sit mala tibia; non tamen potest dici, quod sit peccatum, nisi forte eo modo loquendi quo peccatum dicitur effectus peccati; sed ipsa elandicatio peccatum dicitur. Quilibet enim actus inordinatus potest dici peccatum vel naturæ vel artis vel moris. Sed rationem culpæ non habet peccatum nisi ex eo quod est voluntarium; nulli enim imputatur ad culpam aliquis inordinatus actus nisi ex eo quod est in eius potestate. Et sic patet quod peccatum est in plus quam culpa; licet secundum communem usum loquendi apud Theologos pro eodem sumantur peccatum et culpa. Qui ergo consideraverunt

in peccato solum rationem mali, dixerunt quod substantia actus non est peccatum, sed deformitas actus. Quia vero consideraverunt in peccato solum id unde habet rationem culpæ, dixerunt peccatum in sola voluntate consistere. Sed oportet in peccato considerare non solum ipsam deformitatem, sed etiam actum deformitatis substratum; quia peccatum non est deformitas, sed actus deformis. Deformitas autem actus est per hoc quod discordat a debita regula rationis vel legis Dei. Quæ quidem deformitas invenitur non solum in actu interiori, sed etiam exteriori. Sed tamen hoc ipsum quod actus exterior deformis imputatur homini ad culpam, est a voluntate. Et sic patet quod si totum id quod est in peccato, considerare volumus, peccatum non solum consistit in privatione, neque solum in actu interiori, sed etiam in actu exteriori. Et quod dicimus de actu in peccato transgressionis, est etiam intelligendum de remotione actus in peccato omissionis, ut in superiori questione, art. præc., habitum est.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod voluntate producitur non solum actus interior quem voluntas elicit, sed etiam actus exterior quem voluntas imperat; et ita etiam hoc ipsum quod exteriori actu peccatur, voluntate peccatur.

AD SECUNDUM dicendum, quod peccatum dicitur esse voluntas, non quod tota essentia peccati sit in actu voluntatis, sed quia totum peccatum consistit in voluntate sicut in radice.

AD TERTIUM dicendum, quod ex voluntate est quod aliquis actus sit laudabilis seu meritorius et virtuosus, vel culpabilis et demeritorius et vitiosus. Et ideo quælibet virtus et vitium dicitur esse habitus mentis et voluntatis; non quia ad actum virtutis et vitii pertineat etiam exteriores actus, sed quia non sunt actus virtutis et vitii nisi secundum quod a voluntate mentis imperantur.

AD QUARTUM dicendum, quod sola voluntas dicitur remunerari vel condemnari, quia nihil condemnatur vel remuneratur nisi per hoc quod est a voluntate.

AD QUINTUM dicendum, quod in actibus anime illud quo posito vel remoto nihilominus alterum manet, non semper se habet accidentaliter, sed materialiter quandoque. Semper enim illud quod est ratio alterius, se habet ad illud sicut formale ad materiale; puta, in actu sensus color videtur per lumen, et se habet ut materiale ad lumen, quod potest videri etiam sine colore, licet color non possit videri sine lumine. Et similiter in actu voluntatis finis est ratio volendi id quod est ad finem; unde finis est appetibilis etiam sine eo quod est ad finem; et tamen id quod est ad finem, non accidentaliter se habet ad appetibile, sed materialiter. Et similiter est intelligendum de principio et conclusione; quia principium potest intelligi sine conclusione, sed non e converso. Quia ergo actus voluntatis

est ratio quare actus exterior sit culpabilis, quantum ad hoc quod est esse peccatum culpabile, actus voluntatis se habet ut formale ad actum exteriorem, et actus exterior se habet non accidentaliter sed materialiter ad tale peccatum.

AD SEXTEM dicendum, quod illius actus cuius manu aliquis uteretur ad occidendum, esset quidem actus inordinatus, sed non haberet rationem culpæ, nisi per comparationem ad illum qui utitur alterius manu. Et similiter actus exterior membri habet deformitatem, sed non habet rationem culpæ nisi per hoc quod est a voluntate. Unde si essent duæ personæ voluntas et manus, manus non peccaret; sed voluntas peccaret non solum per actum proprium qui est velle, sed etiam per actum manus qua utitur. Nunc autem unus homo est cuius est uterque actus, et pro utroque punitur.

Et per hoc patet solutio AD SEPTIMUM.

AD OCTAVUM dicendum, quod si quaeratur, utrum tantum peccet qui sola voluntate peccat quantum qui peccat voluntate et actu, dicendum est, quod hoc potest contingere dupliciter. Uno modo ita quod sit æqualitas ex parte voluntatis; alio modo ita quod non sit æqualitas. Contingit autem inæqualitatem voluntatis esse tripliciter. Uno modo secundum numerum (1), puta, si aliquis uno motu voluntatis vult peccare, et cum non habeat opportunitatem, transit voluntatis motus; in alio autem qui primo habet motum voluntatis, postmodum opportunitatem habens, iteratur voluntatis actus; et sic est in eo duplex mala voluntas, una sine actu, et alia cum actu. Alio modo potest attendi inæqualitas quantum ad modum, puta, si unus habens voluntatem peccandi, sciens se non habere opportunitatem, desistit a tali motu voluntatis; alius autem sciens se habere facultatem peccandi continuat voluntatis motum quousque ad actum perveniat. Tertio modo contingit inæqualitatem voluntatis esse quantum ad intensionem; sunt enim aliqui actus peccati delectabiles, in quibus voluntas augetur quasi remoto freno rationis, quæ ante actum aliquantulum remurmurabat. Qualitercumque autem sit inæqualitas voluntatis, est inæqualitas peccati. Si autem sit omnino æqualitas ex parte voluntatis, sic distinguendum videtur in peccato sicut in merito. Qui enim habet voluntatem dandi eleemosynam et non dat quia non habet facultatem, tantumdem meretur quantum si daret per comparationem ad præmium essentiale, quod est gaudium de Deo; hoc enim præmium respondet caritati, quæ ad voluntatem pertinet; sed per comparationem ad præmium accidentale, quod est gaudium de quocumque bono creato, magis meretur qui non solum vult dare, sed dat; gaudebit enim non solum quia dare voluit, sed quia dedit, et ex omnibus bonis quæ ex illa datione provenerunt. Et similiter si consideretur quantitas

(1) *Id. naturam.*

demeriti per comparationem ad poenam essentialem, quæ consistit in separatione a Deo et dolore exinde proveniente, non minus demeretur qui sola voluntate quam qui voluntate et actu peccat; quia hæc poena est contemptus Dei, qui respicit voluntatem; sed quantum ad poenam secundariam, quæ est dolor de quocumque alio malo, sic magis demeretur qui actu et voluntate peccat; habebit enim dolorem non solum de eo quod male voluit, sed etiam de eo quod male fecit, et de omnibus malis quæ de ejus maleficio provenerunt. Unde et poenitens qui poenam futuram poenitendo prævenit, de omnibus talibus dolet. Quod ergo dicitur, quod quantum additum quanto facit majus, intelligendum est ubi utrumque dicitur quantum secundum eandem rationem; sed ubi unum est ratio alterius quod sit quantum, hoc non oportet; sicut si lignum est longum, erit linea longa, nec oportet quod lignum cum linea sit longius quam linea, quia linea est ratio longitudinis ligno; sicut etiam dictum est, quod actus exterior habet rationem culpæ ab actu voluntatis. Quod vero dicitur: *Quantum intendis tantum facis*, habet locum in malis; quia si aliquis intendat peccare mortaliter, etiam si committat actum qui de genere suo est peccatum veniale vel nullum, mortaliter peccat, quia conscientia erronea ligat. Si vero aliquis intendat opus meritorium facere committens aliquid quod de genere suo est peccatum mortale, non meretur, quia conscientia erronea non excusat. Si tamen sub intentione comprehendatur non solum intentio finis, sed voluntas operis, sic verum est in bono et in malo, quod quantum aliquis intendit tantum facit. Qui enim vult occidere sanctos ut obsequium præstet Deo, aut qui vult facere furtum ut det eleemosynam, videtur quidem habere intentionem bonam, sed voluntatem malam. Et propter hoc si sub intentione etiam voluntas comprehendatur, ut totum intentio nominetur, erit etiam intentio mala.

AD NONUM dicendum, quod nullus meretur nec demeretur pro habitu sed pro actu; unde contingit quod aliquis est sic fragilis, quod si tentatio sibi superveniret, peccaret; qui tamen si tentatio non superveniat, actu non peccat. Nec propter hoc demergitur; quia, ut Augustinus dicit (in lib. de prædest. Sanctorum, cap. XII, et de bono Perseverantia, cap. X, in princ.), non punitur aliquis a Deo pro eo quod facturus esset; sed pro eo quod facit. Licet ergo opportunitatem peccati habere vel non habere, non sit in potestate peccantis; tamen uti opportunitate habita vel non uti, est in potestate ipsius. Et ex hoc peccat, et peccatum ejus augetur.

AD DECIMUM dicendum, quod omne peccatum non est in aliis actibus nisi in quantum sunt a voluntate; propter hoc per peccatum principaliter privatur id quod est in voluntate.

AD UNDECIMUM dicendum, quod omne quod comparatur ad

alterum ut ratio ejus, se habet ad ipsum sicut forma ad materiam; unde ex duobus fit unum sicut ex materia et forma. Et propter hoc color et lumen sunt unum visibile, quia color est visibilis propter lumen. Et similiter cum actus exterior habet rationem peccati ab actu voluntatis, idem peccatum est actus voluntatis et actus exterior conjunctus; sed si aliquis primo velit tantum, et postea volens faciat, sunt duo peccata, quia iteratur voluntatis actus. Quando autem ex duobus fit unum, nihil prohibet illorum duorum unum alterius causam esse. Et sic actus voluntatis est actus exterioris causa, sicut et actus superioris virtutis est causa actus inferioris, et semper formaliter se habet ad ipsum.

AD DUODECIMUM dicendum, quod in utroque actu, interiori et exteriori, consistit deformitas peccati; sed tamen una deformitas est utriusque: quod ideo est, quia in uno eorum causatur deformitas ex alio.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod in essentia actuum exteriorum dicitur nulla consistere justitia, quia actus exteriores non pertinent ad genus moris nisi secundum quod sunt voluntarii.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod reatus, id est obligatio ad poenam, est quidam effectus consequens ad peccatum; unde cum dicitur quod peccatum transit actu et manet reatu, idem est ac si diceretur quod transit per suam essentiam et manet in effectu.

ARTICULUS III. — *Utrum peccatum principaliter consistat in actu voluntatis.*

Tertio quaeritur, utrum peccatum principaliter consistat in actu voluntatis. Et videtur quod non. Denominatio enim fit a principali, ut dicitur II de Anima (com. XLIX). Sed peccatum denominatur ab exteriori actu, ut cum dicitur furtum vel homicidium. Non ergo peccatum principaliter consistit in actu voluntatis.

2. Præterea, actus voluntatis non potest esse malus, quia ipsa potentia voluntatis bona est, nec potest arbor bona fructus malos facere, ut dicitur Matth., VII, 18. Ergo peccatum non consistit principaliter in actu voluntatis.

3. Præterea, Anselmus dicit (in lib. de Casu diaboli, cap. VII, et XIX): *Non est malum motus voluntatis, sed voluntas, vel movens voluntatem.* Motus autem voluntatis est actus ipsius. Ergo peccatum non consistit principaliter in actu voluntatis.

4. Præterea, quæ necessitate fiunt, non fiunt voluntate. Sed Augustinus dicit (lib. I de lib. Arb., cap. III), quod quædam necessitate facta, sunt improbanda, et ita sunt peccata. Non ergo principaliter peccatum in voluntate consistit.

5. Præterea, Roman., VII, dicit Glossa (interlin. super illud:

Quod inhabitat in me peccatum) quod omne peccatum est ex concupiscentia; quæ quidem non est in voluntate, sed in vi concupiscibili. Non ergo peccatum principaliter consistit in voluntate.

6. Præterea, infectio potentiarum animæ non est nisi per peccatum. Sed dicitur quod concupiscibilis inter alias vires est maxime infecta. Ergo in ea principaliter consistit peccatum; non ergo in voluntate.

7. Præterea, potentia appetitivæ consequenter se habent ad apprehensivas. Sed apprehensivæ intellectivæ partis accipiunt ab apprehensivis partis sensitivæ. Ergo et appetitivæ superiores ab appetitivis inferioribus; et sic peccatum per prius videtur consistere in actu appetitivæ in inferioribus quæ est irascibilis et concupiscibilis, quam in actu voluntatis.

8. Præterea, propter quod unumquodque, et illud magis, ut dicitur in I Posteriorum (com. V). Sed actus voluntatis est malus, quia actus exterior est malus; ideo enim velle furari est malum, quia furari malum est. Non ergo per prius est peccatum in actu voluntatis.

9. Præterea, voluntas tendit in bonum sicut in suum objectum; unde semper est vel veri boni, et tunc non est peccatum, vel apparentis boni non existentis, et tunc est peccatum. Sed quod appareat aliquid bonum non existens, est ex vitio intellectus, vel alterius apprehensivæ virtutis. Non ergo principaliter consistit peccatum in voluntate.

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. I de liber Arbitrii (cap. III, circa finem): *Cortum est in omni malefaciendi genere libidinem dominari.* Libido autem ad voluntatem pertinet. Ergo principaliter peccatum in voluntate consistit.

Respondeo dicendum, quod quædam peccata sunt in quibus actus exteriores non sunt secundum se mali, sed secundum quod ex corrupta intentione vel voluntate procedunt: puta, cum quis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam; et in hujusmodi peccatis manifestum est quod omnibus modis peccatum principaliter consistit in voluntate. Quædam autem peccata sunt in quibus exteriores actus sunt secundum se mali, sicut patet in furto, adulterio, homicidio et similibus; et in istis duplici distinctione opus esse videtur. Quarum prima est, quod *principaliter* dicit, scilicet primordialiter et complete. Altera distinctio est, quod actus exterior dupliciter considerari potest: uno modo secundum quod est in apprehensione secundum suam rationem; alio modo secundum quod est in operis executione. Si ergo consideretur actus secundum se malus, puta furtum vel homicidium, prout est in apprehensione secundum suam rationem, sic primordialiter in ipso invenitur ratio mali, quia non est vestitus debitis circumstantiis; et ex hoc ipso quod est actus malus, id est privatus debito modo, specie

et ordine, habet rationem peccati. Sic enim in se consideratus comparatur ad voluntatem ut objectum, prout est volutus. Sicut autem actus sunt prævi potentiis, ita et objecta actibus: unde primordialiter invenitur ratio mali et peccati in actu exteriori sic considerato, quam in actu voluntatis; sed ratio culpæ et moralis mali completur secundum quod accedit actus voluntatis; et sic complete malum culpæ est in actu voluntatis; sed si accipiatur actus peccati secundum quod est in executione operis sic primordialiter et per prius est culpa in voluntate. Ideo autem diximus per prius esse malum in actu exteriori quam in voluntate, si actus exterior in apprehensione consideretur: e converso autem, si consideretur in executione operis: quia actus exterior comparatur ad actum voluntatis ut objectum quod habet rationem finis. Finis autem est posterior in esse, sed prior in intentione.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod actus habet speciem ab objecto; et propter hoc peccatum denominatur ab actu exteriori secundum quod comparatur ad ipsum ut objectum.

AD SECUNDUM dicendum, quod voluntas secundum suam naturam est bona, unde et actus ejus naturalis semper est bonus: et dico actum naturalem voluntatis, prout homo vult felicitatem naturaliter, esse, vivere, et beatitudinem. Si autem loquamur de bono morali, sic voluntas secundum se considerata nec est bona nec mala: sed se habet in potentia ad bonum vel malum.

AD TERTIUM dicendum, quod Anselmus loquitur quando actus exterior est secundum se malus; tunc enim motus voluntatis accipit rationem mali ex movente, id est ex ipso actu in quantum est objectum.

AD QUARTUM dicendum, quod necessitas coactionis absolute repugnat voluntario; et talis necessitas omnino excludit culpam. Est tamen quedam necessitas mixta voluntario, puta cum nauta cogitur merces in mare projicere, ut vitet submersionem navis: et ea que ex tali necessitate fiunt, possunt habere rationem culpæ, in quantum habent aliquid de voluntario. Sunt enim hujusmodi facta magis voluntaria quam involuntaria, ut Philosophus dicit (in III Ethic., cap. IV).

AD QUINTUM dicendum, quod quandoque sub inordinata concupiscentia etiam voluntas includitur: sed si accipiatur concupiscentia etiam secundum quod pertinet ad vim concupiscibilem, peccatum dicitur oriri ex concupiscentia, non quod in ipsa concupiscentia sit principaliter peccatum, sed quia est incitativum ad peccandum. Principaliter autem est peccatum in voluntate, secundum quod malæ concupiscentiæ consentit.

AD SEXTUM dicendum, quod concupiscibilis dicitur esse maxime infecta quantum ad transfusionem peccati originalis a

parentibus in posterum: sed hæc ipsa infectio processit ab inordinata voluntate primi parentis.

AD SEPTIMUM dicendum, quod actus apprehensionis in nobis, qui scientiam a rebus accipimus, est secundum motum a rebus ad animam. Viciniores autem sunt rebus sensibilibus sensus quam intellectus: et ideo sequitur quod sicut sensus recipit a rebus sensibilibus, ita intellectus a sensibus. Actus autem appetitivæ virtutis est secundum motum ab anima ad res; et ideo e converso naturaliter ab appetitu superiori procedit motus ad appetitum inferiorem, ut dicitur in III de Anima (com. LV et LVII).

AD OCTAVUM dicendum, quod actus interior dicitur esse malus propter actum exteriorem, sicut propter objectum; tamen culpa completur in actu interiori.

AD NONUM dicendum, quod id quod non est vere bonum, apparet bonum dupliciter. Quandoque quidem ex vitio intellectus, sicut cum habet falsam opinionem aliquis de aliquo agendo, ut patet in eo qui putat fornicationem non esse peccatum, vel etiam in eo qui non habet usum rationis; et talis defectus ex parte intellectus proveniens dimittit culpam, vel totaliter excusat. Aliquando autem non est defectus ex parte ipsius intellectus, sed magis ex parte voluntatis; qualis enim est unusquisque, talis est finis videtur ei, ut dicitur III Ethic. (cap. V). Experimento enim cognoscimus quod aliter videtur nobis bonum aliquid vel malum circa ea quæ amamus, et ea quæ odimus. Et ideo cum aliquis est inordinata affectus ad aliquid, impeditur iudicium intellectus in particulari eligibili ex inordinata affectione. Et sic principaliter vitium est non in cognitione, sed in affectione. Et ideo qui sic peccat, non dicitur ex ignorantia peccare, sed ignorans, ut dicitur in I Ethicor. (cap. I a med.).

ARTICULUS IV. — *Utrum omnis actus sit indifferens.*

Quarto queritur, utrum omnis actus sit indifferens. Et videtur quod sic. Dicit enim Anselmus (in libr. de Conceptu Virginali, cap. IV, ante med.): *In horum idest actuum, essentia nulla est iustitia, et eadem ratione nulla iniustitia.* Sed ille actus dicitur indifferens in quo neque est iustitia neque iniustitia. Ergo omnes actus sunt indifferentes.

2. Præterea, quod est secundum se bonum, non potest esse malum; quia quod per se inest alicui inest ei ex necessitate. Sed non est aliquis actus qui non possit male fieri, etiam hoc ipsum quod est Deum diligere; ut patet in eo qui diligit Deum propter temporalia. Ergo nullus actus est secundum se bonus, et pari ratione neque secundum se malus. Omnis ergo actus secundum se est indifferens.

3. Præterea, cum bonum et ens convertantur, ab eodem